

Anthropological analysis of divination and divination and the function of symbols
among women in the central region of Tonekabon city

Abstract

The unknown nature of the future and human curiosity caused humans to use mechanisms for prediction. With the passage of time and the changes of societies, historical and ancient knowledge such as fortune-telling did not completely disappear from human life, and people still refer to fortune-tellers in the course of their lives and are in contact with fortune-telling. Beliefs, values and cultural behaviors of people play an important role in the cultural system of society. Culture and symbols have a deep relationship with each other because we live in a world of symbols that inspire discoveries and developments and reveal the secrets of the unconscious and the spirit of the unknown. The purpose of this research is the anthropological analysis of divination and fortune-telling and the function of symbols among women in the central region of Tonekabon city. This research was conducted with a qualitative method and a phenomenological approach for data analysis. The statistical population of Tonekabon's women aged 20 to 55 years who have had the experience of visiting a fortune teller several times. The sample size is 25 people who were selected through the snowball sampling method. Also, in order to achieve more depth in this research, another part of the data has been collected by the presence of the researcher at the fortune teller's workplace and talking to knowledgeable people and other activists present in the field of fortune telling. The obtained data have been analyzed by thematic analysis method. The findings showed that the themes obtained in this research point to the fact that the world of fortune-telling is very wide and includes good and bad things, that some themes point to the positive points of fortune-telling and fortune-telling, and some themes point to the negative points of fortune-telling and fortune-telling. Refers. Also, among the reasons for the spread of divination in today's society, it comes back to the current social conditions and cultural processes of the society.

Keywords: Horoscope, fortune teller, symbol, anthropological, Tonekabon central region, futurism

تحلیل مردم‌شناختی فال و فال‌گیری و کارکرد نمادها نزد زنان منطقه مرکزی شهر تنکابن

زهرا ولی زاده علی آبادی^۱محمد صادق فرید^۲فریبا میراسکندری^۳علی باصری^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۷

چکیده

ناشناخته بودن آینده و کنجکاوای بشر موجب شد تا انسان‌ها سازوکارهایی را برای پیش‌بینی به‌کار ببندند. با گذشت زمان و تغییرات جوامع، معرفت‌های تاریخی و باستانی چون فال به کلی از زندگی بشر رخت برنستند و همچنان انسان‌ها در جریان زندگی به فال‌گیر مراجعه کرده و با فال در ارتباط هستند. باورها، ارزش‌ها و رفتارهای فرهنگی افراد نقش مهمی در نظام فرهنگی جامعه دارند. فرهنگ و نماد رابطه عمیقی با یکدیگر داشته چرا که ما در جهانی از نمادها زندگی می‌کنیم که الهام‌بخش کشفیات و پیشرفت‌هاست و رازهای ناخودآگاه و روح ناشناخته‌ها را آشکارتر می‌کند که اساس فال و فال‌گیری هم بر همین نمادها بنا شده است. هدف از انجام این پژوهش، تحلیل مردم‌شناختی فال و فال‌گیری و کارکرد نمادها نزد زنان منطقه مرکزی شهر تنکابن می‌باشد. این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناختی برای تحلیل داده‌ها انجام شده است. جامعه آماری زنان تنکابنی با رده سنی ۲۰ تا ۵۵ ساله که چندین مرتبه، تجربه مراجعه به فال‌گیر را داشته‌اند. حجم نمونه نیز ۲۵ نفر که از طریق روش نمونه‌گیری گوله برفی انتخاب شده‌اند. همچنین، به منظور دستیابی به عمق بیشتر در این پژوهش، با حضور محقق در محل کار فال‌گیر و صحبت و گفتگو با افراد مطلع و دیگر کنشگران حاضر در میدان فال، بخش دیگری از داده‌ها جمع‌آوری گردیده است. داده‌های به‌دست آمده با روش تحلیل تماتیک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان داد تم‌هایی که در این پژوهش به‌دست آمده‌اند، به این واقعیت اشاره دارند که دنیای فال‌گیری بسیار گسترده و شامل خوبی‌ها و بدی‌ها می‌باشد که درباره بعضی تم‌ها به نکات مثبت فال و فال‌گیر اشاره می‌کند و بعضی تم‌ها به نکات منفی فال و فال‌گیری اشاره دارد. همچنین از جمله علل گسترش فال و فال‌گیری در جامعه امروز، به شرایط اجتماعی و فرایندهای فرهنگی کنونی جامعه بازمی‌گردد.

کلمات کلیدی: فال، فال‌گیر، نماد، مردم‌شناختی، منطقه مرکزی تنکابن، آینده‌نگری

^۱دانشجوی دکتری گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران Asiri.abi@gmail.com

^۲استادیار گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Msfarbod141@gmail.com

^۳استادیار گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران far.mireskandari@iauctb.ac.ir

^۴استادیار گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران baseridon@gmail.com

توجه به ناشناخته‌ها و کشف نادانسته‌ها همواره برای انسان جالب و شیرین است. گرایش به پدیده‌هایی چون فال و فال‌گیری در حد سرگرمی و پر کردن زمان فراغت تا حدی توجیه‌پذیر است اما آنچه جای بحث و تأمل دارد و متأسفانه این روزها به شکل گسترده‌ای خود را در جامعه نشان می‌دهد، اعتقاد و باور عمیق به این‌گونه مسایل و تحت‌الشعاع قرار گرفتن زندگی خانوادگی و فردی اشخاص با تکیه بر پیشگویی‌ها و گفته‌های فال‌گیرهایی است که بعضاً افرادی سودجو و ناآگاه می‌باشند (بارقله^۱، ۲۰۲۳: ۱۴۵). در جامعه ایران نگرش مردم نسبت به فال و فال‌گیری به شکلی عجیب و بیشتر از اندازه طبیعی در حال رشد و فراگیری است و آن را از یک پدیده فانتزی و بازی از روی کنجکاوی خارج کرده و به یک مسئله اجتماعی تبدیل کرده است. فال‌گیری یک کنش اجتماعی است و معمولاً به عنوان تلاشی برای شناخت آینده و تسلط بر آن انجام می‌شود. کم و بیش، همه انسان‌ها از ابهام‌گریزانند. فال‌گیری به معنی پیشگویی آینده یک فرد از طریق روی آوردن به امور رمزآلود و فراطبیعی است. در حقیقت، فال نوعی شبه علم است که وجود دارد، ولی قابل اثبات نیست. خیلی از پدیده‌های این جهان نیاز به دلیل و اثبات ندارد و دانش و علم هم به تنهایی پاسخگوی همه نیازهای بشر نیست. جامعه ایران، کم و بیش مثل هر جامعه سستی و یا در حال گذار دیگر با فال و فال‌گیری به مثابه یک کنش اجتماعی روبه‌رو است (سراج‌زاده، ۱۳۹۹: ۳۴). اگرچه مستندات دقیقی در این زمینه وجود ندارد، ولی شواهد نشان می‌دهد شهروندان زیادی اهل فال و فال‌گیری هستند (فاضلی، ۱۳۸۶: ۱۲). اگر روزگاری گمان بر این بود که این کنش به گروه و یا طبقه‌های به حاشیه‌رانده شده و یا گروه‌هایی با تراکم فرهنگی پائین تعلق دارد، امروزه شواهدی در دست است که نشان می‌دهد فال‌گیری نه تنها در بین عامه مردم وجود دارد، بلکه بسیاری از دارندگان تحصیلات دانشگاهی نیز فال می‌گیرند و به فال‌گیرها مراجعه می‌کنند (آبدلی^۲، ۲۰۲۳: ۹۸). امروزه با ارتقای سطح سواد زنان و قرار گرفتن آنان در فضاهای نسبتاً متفاوت، گرایش و رغبت به فال‌گیری ناموجه به نظر می‌آید. با این وصف، مشاهدات میدانی گویای این است که رغبت و تمایل به فال‌گیری حتی در زنان تحصیل کرده نیز دیده می‌شود و مراجعه به فال‌گیر به بخشی از زندگی روزمره زنان متأهل و دختران جوان تبدیل شده است. همین مسأله، گویای ماهیت پیچیده و سیال فال‌گیری به مثابه یک واقعیت فرهنگی - اجتماعی است. البته قابل ذکر است، زندگی زنان دچار یک ناامنی است و آن‌ها نوعی اضطراب را در وجود خود احساس می‌کنند که این اضطراب به نوبه خود مانع تحرک و پویایی آن‌ها در زندگی خانوادگی و اجتماعی می‌شود. این احساس ناامنی بیشتر متوجه زنان است که باعث فشار روانی و اضطرابی ناشناخته در آن‌ها می‌شود. زنان برای جبران این اضطراب و فرار از وضعیت موجود به فال‌گیر پناه می‌جویند (ربیعی و همکاران، ۲۰۱۳: ۸۰). نگارنده در نظر دارد تا به

¹ Burghele

² . Abdelli

بررسی و تحلیل نمادها و نقش آن با بهره‌مندی از آثار صاحب‌نظران در علم مردم‌شناسی چون گیلفورد گیرتز که از پایه‌گذاران نمادگرایی در مردم‌شناسی به‌شمار می‌رود، در زندگی بشر پیردازد، چرا که برای آشنایی با محیط پیرامون زنان منطقه مرکزی شهر تنکابن، شناخت فرهنگ، ریشه‌های فرهنگی، روحيات و آداب، رسوم و سنن آنان ضروری به نظر می‌رسد. همچنین در پژوهش حاضر به بررسی موضوعات مطرح شده در فال‌گیری، شیوه‌های متداول فال‌گیری، کارکردهای فال در زندگی مراجعه‌کنندگان، عوامل گرایش به فال‌گیری، مواجهه به فال و تأثیرپذیری از آن، مخاطرات و محیط فال‌گیری، صحت و اعتبار فال، اراده در برابر فال، بی‌اعتباری فال و... پرداخته شده است. همچنین، از آنجاکه، مسأله فال و فال‌گیری و کارکردهای آن در منطقه مرکزی شهر تنکابن با وجود ارتقای سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان نمود قابل توجهی به خود گرفته است، به ویژه این‌که در بین بخشی از زنان منطقه مرکزی شهر تنکابن به یک کنش روزمره تبدیل شده است، تعدد مراکز فال‌گیری در سطح شهر به نوعی مؤید تقاضای اجتماعی به این قسم‌گنش اجتماعی و فرهنگی است (سجودی، ۱۳۹۰: ۲۲)، امروزه حتی در زنان تحصیل‌کرده نیز دیده می‌شود و مراجعه به فال‌گیر به بخشی از زندگی روزمره زنان متأهل و دختران جوان تبدیل شده است. از زاویه‌ای دیگر فال‌گیری بستری به نسبت مناسب برای جرم و کج‌روی فراهم آورده است. علاوه بر این، جرایم متعدد دیگری مانند: سوءاستفاده جنسی، کلاهبرداری و سرقت نیز توسط رمالان رخ داده است. با توجه به اهمیت و کارکردهای آشکار و پنهان این قسم از جهت‌گیری‌های شناختی و کنشی در زندگی زنان، ضرورت دارد بسترها، کارکردها و دلالت‌های معنایی فال‌گیری و پیامدهای آن در زندگی اجتماعی و خانوادگی زنان واکاوی شود (دانایی، ۱۳۸۹: ۸۹). به‌ویژه اینکه امروزه فال‌گیری و طالع‌بینی نه تنها به حوزه‌های سنتی زندگی افراد، بلکه به حوزه‌های نوین زندگی هم رسوخ کرده و در زیر نقاب به ظاهر فردگرایی جامعه نوین اشتیاق گسترده نسبت به پدیده‌های اسرارآمیز فزونی یافته است. با توجه به موارد فوق، مسأله اصلی این تحقیق، مطالعه کیفی آثار و کارکردهای فال و فال‌گیری در نزد مراجعه‌کنندگان در منطقه مرکزی شهر تنکابن می‌باشد.

ادبیات تحقیق

- نماد، نمادگرایی و کارکردها

مردم‌شناسان بر این باورند که معنی در ذهن به ظهور می‌رسد و از رفتار فرد سر برمی‌آورد. در تعریف معنی رلیتون بیان می‌کند، معنی مجموعه‌ای از خصایص فرهنگی مرکب از پیوندهایی است که هر جامعه‌ای به آن نسبت می‌دهد. این‌گونه پیوندها ذهنی هستند و غالباً جنبه ناهشیارانه دارند و فقط به طور غیرمستقیم در رفتار آنان متجلی می‌شوند. از سوی ویلیام بی‌من به نقل از ترنر می‌نویسد: نماد چه عینی و چه انتزاعی، از نظر کارکردی، سازوکاری است که در چارچوب یک نظام فرهنگی، پدیده‌هایی ملموس

و عینی را به معانی مربوط می‌سازد (پوای، ۲۰۲۳: ۷۸). به اعتقاد محسنیان‌راد، نماد خود عامل زایش فرهنگ است، آنجایی که پدیده‌های ملموس و عینی را در چارچوب یک نظام فرهنگی به معانی مرتبط می‌سازد. همان‌طور که شنایدر فرهنگ را، نظامی از نمادها و معانی تعریف کرده است. به‌طور کلی این نمادها در تعاملات و کنش اجتماعی روزمره مردم، دارای دو کارکرد اساسی است: کارکرد ارتباط و کارکرد مشارکتی. این دو کارکرد مکمل یکدیگرند. نمادگرایی ارتباطی، مشارکت را یاری می‌کند و نمادگرایی مشارکت، اشکال متفاوت ارتباطات را برقرار می‌نماید. در کارکرد ارتباطی نمادگرایی، نمادگرایی در انتقال پیام بین دو فرد یا چند فرد به‌کار گرفته می‌شود و در واقع ابزار تعامل می‌باشد (فتنون، ۱۳۸۶: ۱۹۰). با وجود این، نشانه‌شناسان کارکردگرا نظیر آندره مارتینه، ژن مارتینه، ژرژ مون، لویی پریو، و به‌ویژه اریک بویی سانس تقسیم‌بندی تازه‌ای برای دسته‌بندی انواع نشانه‌ها پیشنهاد کرده‌اند. آنان چهار دسته از واحدهای نشانه‌ای را از یکدیگر جدا دانسته‌اند:

- ✓ نمایه‌های طبیعی: در اینجا هیچ قراردادی، رابطه‌ای میان دال و مدلول را تعیین نمی‌کند، اما میان این دو نسبت زمانی و مکانی وجود دارند. هر دو بیانگر یک واقعیت هستند و مستقل از هرگونه نیت یا خواست ذهنی وجود دارند
- ✓ شمایل: در شمایل، قراردادی رابطه دال و مدلول را تعیین نمی‌کند، اما میان این دو نسبت زمانی و مکانی نیز همچون نسبتی ضروری وجود ندارد. این دو بیانگر یک واقعیت نیستند و می‌توانند مستقل از هرگونه نیت باشند، اما به همین شکل می‌توانند وابسته به نیتی هم باشند
- ✓ نماد: در نماد رابطه دال و مدلول با قراردادی تعیین می‌شود، اما این قراردادی استوار است به‌گونه‌ای همانندی شمایی. نسبت این دو تا حدودی قراردادی است و تا حدودی استوار به همانندی است. نماد به‌گونه‌ای ضروری نیت‌مند است
- ✓ نشانه: در نشانه آن همانندی نسبی «شمایی» وجود ندارد، نسبت دال و مدلول صرفاً قراردادی است. نشانه به‌گونه‌ای مطلق و ضروری نیت‌مند است.

نکته قابل توجه این است که برخی از پژوهشگران معتقدند نمایه، شمایل و نماد، تنها بیانگر وجه ممیز و شاخص این سه‌گونه از انواع نشانه هستند و گرنه هر یک دارای عناصری از دوگونه دیگر نیز هستند و هر سه مکانیسم معنایی در فهم معنای یک نشانه به‌کار می‌روند. با این حال، یکی از اصلی‌ترین کارکردهایی که هم در ارتباطی و هم مشارکتی در نشانه‌ها و البته نمادها وجود دارد، کارکرد حقیقت است. در همین راستا، اومبرتو اکو نشانه‌شناس ایتالیایی می‌گوید: از نشانه‌ها هم می‌توان برای گفتن حقیقت استفاده کرد و هم برای دروغ گفتن. بلکه او در جایی خاطر نشان می‌کند که نشانه‌شناسی بررسی چرایی و چگونگی امکان دروغ‌گویی است. توضیح بیشتر را او در نظریه نشانه‌شناسی می‌نویسد: نشانه‌شناسی با آنچه می‌تواند نشانه تلقی شود سر و کار دارد. نشانه هر چیزی است که بتوان آن را بعنوان جانشین چیز دیگری به‌کار برد (پوونگ، ۱۳۷۷: ۱۲۴).

• فال و روش‌های فال‌گیری

بشر متمدن آن روزگار که به حکم اجبار هنوز به درجه رشد فکری امروز نرسیده بود وقتی می‌دید که با همه نوع بلاهای ارضی و سماوی که بر زندگی او و هم‌نوعان او سبوت می‌کند و نازل می‌شود می‌تواند با همان وسایل اولیه‌ای که در اختیار داشت مبارزه کند ولی با آن چیزی که نمی‌داند چیست و به چشم و گوش و هوش او نیز نمی‌آید، نمی‌دانست چه کند. آرام آرام، یکایک مجهولات بر او معلوم شدند و به خاطر همین کشفیات بود که در جوامع آن روز این فکر پیدا شد که عوامل ناشناخته‌ای هم که مانع تحقیق خواسته‌ها و آرزوهای بشری می‌شوند در شمار همان مجهولات هستند و آن‌ها معلوم شده‌اند این مجهول نیز باید معلوم شود (سجودی، ۱۳۹۰: ۱۳۲). در میان ایرانیان انواع فال از دیرباز رایج بوده است. کهن‌ترین نسخه‌ای که از فالنامه یاد کرده، منظومه «ضمیر خسروانی» است که منسوب به بزرگمهر و مورخ رمضان ۸۸۴ است (افلاکی، ۱۳۹۵: ۹۰). از روش‌های رایج در فال‌گیری استفاده از «علم جفر» بوده است. این علم بر اساس خواص حروف (سیمیا) و اعداد و ارتباط آن‌ها با یکدیگر بنا شده است و در بین مسلمین اعتقاد بر این است که جزو علوم امامان است. پایه‌گذار آن را امام علی (ع) دانسته‌اند و به ایشان کتاب‌هایی با عنوان جفر منسوب است. همچنین احادیثی وجود دارد که در آن به دو کتاب جفر و جامعه اشاره شده است. در دوران خلافت عباسیان کتاب‌هایی در علم حروف از زبان یونانی و هندی به عربی ترجمه شد که منشاء گسترش این علم قرار گرفت. از مشتقات علم جفر، روشی موسوم به «زایرجه» است که ترکیبی از روش‌های احکام نجومی و سیمیا است. مهم‌ترین اثر در این زمینه زایرجه العالم سبتی صوفی است. از دیگر روش‌ها، روش «ملاحم» است. در این‌گونه کتب از حوادث آینده و بیشتر آخرالزمان، بر اساس حوادث آسمانی‌ای که در روزهای مختلف ماه واقع می‌شوند خبر داده شده است. کتابی در این زمینه به دانیال نبی منسوب است. ستاره‌بینی نیز با ورود کتاب‌های یونانی و هندی چون اربع مقالات بطلمیوس و سندهند و ترکیب آن با روش‌های ایرانیان باستان و سنت بابلی به دست منجمانی چون ابومعشر بلخی، عمر بن فرخان طبری، ماشاءالله و خاندان نوبختی بسیار پیشرفت نمود (باقری، ۱۳۹۳: ۷۸). «علم الفراسه» (قیافه‌شناسی) نیز از روش‌های مرسوم در پیش‌گویی بوده است که در آن از روی اندام بدن و مخصوصاً چهره پیش‌گویی انجام می‌شده است و بیشتر برای کشف خلق و خوی افراد به کار می‌رفته است (مورنی، ۲۰۲۳: ۶۵). با وجود این، اساساً از رسالت‌های انبیای الهی خانه تکانی ذهن بشر از تحلیل‌ها و پیش‌دوری‌های خرافی بوده است. برای وصول به این هدف انبیاء کوشیده‌اند حقیقت خوبی و بدی را به انسان‌ها تعلیم دهند و اعتقاد به توحید و توکل بر خدا را در دل‌ها استوار کنند. این‌گونه سطحی‌نگری، ساده‌انگاری و نزدیک‌بینی پیروانشان را درمان کنند و به آن‌ها اعلام دارند که این پندارها بی‌اساس است. جرأت و شهامت مبارزه با این افکار به آن‌ها داده‌اند و برای این منظور به پیروانشان گوشزد کرده‌اند که زندگی عاقلانه، بی‌توجهی به آموزه‌های نادرست خرافی است که در ذهن افراد وجود دارد و به آن‌ها اعلام داشته‌اند که این عدم توجه نه تنها زیان دنیوی و اخروی برای

آن‌ها ندارد، بلکه موفقیت آن‌ها در گرو بی‌توجهی به این خرافه‌هاست (اشرف زاده، ۱۳۸۵: ۹۳). لذا، از منظر اسلام فال چه خوب باشد و چه بد، اثر تکوینی در زندگی ندارد ولی می‌تواند آثار روانی بر روی فرد داشته باشد. به این مفهوم که وقتی کسی فال خوب می‌زند، خوشحال بوده و به آینده امیدوار است ولی لزوماً فال نمی‌تواند اثری در زندگی او داشته باشد. فال بد نیز همینطور است، یعنی انسان با شنیدن فالی که نشانه‌های بدی دارد ناامید شده و از آینده می‌ترسد، ولی فال به وقوع نمی‌پیوندد. بلکه خود انسان است که با امید داشتن یا ناامیدی نسبت به آینده، دست به اقدامات و کارهایی می‌زند که سرانجام و عاقبت خوب یا بدی را برای خودش رقم می‌زند (صالحی، ۱۳۸۷: ۵۱). عباس محمدی (۱۳۹۸)، در کتاب «نمادشناسی»، به نماد، اسطوره و کارکردهای آن پرداخته و علاوه بر آن در خصوص اسطوره آفرینش در فرهنگ‌های مختلف، شاکله باور و اسطوره مرگ و جهان پس از مرگ مطالبی را به صورت مشروح ارائه کرده است. مهدی ستوده‌فر و همکارانش (۱۳۹۷) نیز در مقاله‌ای با عنوان «تحلیلی جامعه‌شناختی بر خرافه‌گرایی دینی در عصر مرشد شاهان صفوی» نشان دادند نفوذ باورهای خرافی میان نخبگان و دربار، موجب شیوع خرافات در سطح جامعه شده است. در کنار این عوامل، برداشت سطحی از دین و توجیه اعتقادات خرافی به وسیله باورهای دینی، ضمن گسترش خرافات، زمینه سقوط حکومت صفویه را فراهم کرد. مصطفی ظهیری‌نیا و همکارانش (۱۳۹۷) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «ارائه یک مدل پارادایمی از مراجعه زنان به فال‌گیر در شهر زاهدان، به دنبال شناسایی دلایل و زمینه‌های مراجعه‌ی افراد به فال‌گیر است. میدان مطالعه، شهر زاهدان بوده است، شهری با پیچیدگی‌های فرهنگی، تنوع زبانی، مذهبی و قومی که از آن بستری متمایز ساخته است. داغر^۳ (۲۰۲۴) در کتاب خود تحت عنوان قهوه‌خوانی و روایی شفا در بینت جبیل بیان داشته است که قهوه‌خوانی یا توبسیر در بین زنان بنت جبیل در جنوب لبنان رایج است. با این حال، در تاریخ‌های رسمی شهر، مورخان و مردم‌شناسان در مورد این موضوع سکوت کردند. دلیل اصلی این سکوت این است که قهوه‌خوانی اگرچه هنوز هم مجاز است و بیشتر زنان آن را برای سرگرمی تمرین می‌کنند، اما توسط برخی از گروه‌های محافظه‌کار در شهر ننگه‌داری می‌شود. آبدلی^۴ (۲۰۲۳) در پژوهش خود تحت عنوان انسان‌شناسی جادو در جامعه تونس: یک مطالعه قوم‌نگاری، به بررسی رابطه بین دین و اعمال جادویی و همچنین طبقه‌بندی جادو پرداخته و از طرفی برجسته‌ترین مفاهیم یعنی سحر و جادو را تبیین کرده است. این پژوهش به رویکرد سحر و جادو از منظر اجتماعی و انسان‌شناسی پرداخته است.

چهارچوب مفهومی

یک مفهوم بسیار مهم و اساسی در پدیدارشناسی که همواره به سوی یک عین جهت گرفته است؛ بدین صورت که اگر من می‌بینم، در واقع یک عین دیداری مانند یک درخت یا یک دریاچه را می‌بینم؛ اگر

³ Dagher

⁴ Abdelli

تخیل می‌کنم، تخیل من یک عین خیالی را عرضه می‌کند، مانند زمانی که ماشینی را می‌بینم که در حال پایین آمدن از جاده است؛ اگر مشغول یادآوری هستم، عینی را به یاد می‌آورد که مربوط به گذشته است؛ اگر به قضاوت می‌پردازم، وضعیتی از امور یا یک واقعیت را در نظر می‌گیرم. بدین ترتیب، می‌توان گفت که هر کنشی این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته مفهوم «روی آوردگی» یا قصدمندی است و درواقع آموزه مهم پدیدارشناسی این است که هر کنش از آگاهی یا هر تجربه‌ای «آگاهی از» یا «تجربه از» چیزی یا دیگری است. به بیانی دیگر، آگاهی ما از آگاهی یا هر تجربه‌ای، با یک عین هم پیوند است و هر روی آوردگی نیز عین مربوط به خود را دارد. در ارتباط با مفهوم بین‌الذهانیت و موضوع مورد پژوهش این رساله یعنی فال‌گیری، باید این نکته مهم را در نظر داشت که هر یک از مراجعه‌کنندگان به فال‌گیران در عین آن که تجربیات منحصر به فرد خود را از فال‌گیری دارا هستند، ولی به سبب آنکه به یک پدیده مشترک، یعنی فال‌گیری روی می‌آورند، در ارتباط با این مسئله دارای اشتراکات و تشابهات زیادی هستند؛ چراکه مراجعه‌کنندگان به فال‌گیران، عموماً به این امر تحت یک شرایط به خصوص و در مواجهه با یک سری مسائل خاصی که فال‌گیر را تنها مرجع خود در جوابگویی و راهنمایی می‌پندارند، می‌پردازند. این تشابهات و اشتراکات زیاد می‌تواند بین تجربه زیسته هر یک از مراجعین وجود داشته باشد، که هدف از این پژوهش نیز بازگو کردن آن تجربیات است و عام‌ترین برداشت از زیست جهان آن‌را به‌عنوان جهان تجربه روزمره، جهان انضمامی و جهان واقعی معرفی می‌نماید. علاوه بر این، زیست جهان یعنی جهانی که سوژه‌های دیگر در آن به سر می‌برد. این مفهوم عام زیست جهان به‌عنوان جهان تجربه روزمره، به معنای جهان سوژکتیو است که سوژه در آن زندگی می‌کند و دیگران را که به‌عنوان سوژه تشخیص داده می‌شوند نیز دربرمی‌گیرد.

در خصوص «آینده» که یکی از محورهای اصلی عرصه فال‌گیری در نظر مشارکت‌کنندگان است، چنین گفته می‌شود که از پیش تجربه کردن «خود در یک موقعیت جدید، همان جابجایی» خود است، اما جهت آن خلاف خاطره است. در اینجا به‌جای احیای تجربه پیشین، تجربه آینده را پیش‌نگری می‌کنیم و از آنجاکه آینده هنوز مشخص نشده است، پس می‌توانیم «خود» را منحصرأ نه فقط در یک، بلکه در چند آینده ممکن پیش‌نگری کنیم. شاید درباره این موضوع خیال‌پردازی کنیم که با تصمیم‌گیری‌مان در آینده چگونه خواهیم بود؛ بدین ترتیب، خودمان را در شرایط مختلف تخیل کرده و به شکل‌های مختلف در آینده فرامی‌افکنیم (ساکالوفسکی، ۱۳۸۸: ۱۴۸).

روش تحقیق

پژوهش پیش‌رو یک پژوهش کیفی است. در این رابطه، مشارکت‌کنندگان این مطالعه از بین افرادی انتخاب شده‌اند که همگی پدیده فال‌گیری را چندین بار تجربه کرده‌اند و به این منظور، از روش نمونه‌گیری گلوله برفی یا زنجیره‌ای استفاده کرده‌ایم؛ و اما همانطور که از عنوان تحقیق پیداست، این مطالعه درخصوص تجربه زیسته زنان تنکابنی از پدیده فال‌گیری است و نمونه‌گیری در محدوده شهر

تکابن انجام شده و کلیه نمونه‌ها نیز زن هستند. نمونه‌های این تحقیق، از میان زنانی انتخاب شدند که در بازه سنی ۲۰ تا ۵۳ سال (متولدین بین سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۵۰) بوده‌اند. دلیل این انتخاب، این بود که یکی دیگر از اهداف این مطالعه، بررسی تجربه زیسته فال‌گیری در جامعه امروز ایران بود و بنابراین، تجربه زیسته زنان جوان در این حیطه حرف اول را می‌زنند. شیوه گردآوری اطلاعات در این پژوهش، همانطور که در پژوهش‌های پدیدارشناختی مرسوم است، به روش مصاحبه از نوع نیمه ساختاریافته بوده است. مصاحبه نیمه ساختاریافته، به گونه است که از کلیه مصاحبه‌شوندگان سوالات مشابه پرسیده می‌شود. در این پژوهش، پس از ضبط و مکتوب کردن مصاحبه‌ها به مرور آن‌ها پرداخته شده است که از خلال آن، مفاهیم مهم و تکرارشونده در متن شناسایی شده و سپس واحدهای متنی یک پارچه به واحدهای کوچکتری تقسیم شده‌اند و پس از آن به مقوله‌بندی و مرتبط‌سازی آن‌ها پرداخته شده است و به هر یک از آن واحدها یک برچسب یا عنوان داده شده که از مجموع هر یک از برچسب‌ها، تم فرعی و از مجموع تم‌های فرعی، تم اصلی به وجود آمده است.

یافته‌های پژوهش

• جایگاه فال در ذهنیت مشارکت‌کنندگان

تم اصلی: حلال مشکلات و اتفاقات توسط فال‌گیر
مشارکت‌کنندگان در بعضی از مواقع به این درجه می‌رسند که برای هر اتفاق در زندگی باید به فال‌گیر مراجعه کنند و فقط او هست که مشورت‌هایش حلال خواهد بود.

تم فرعی اول: سبک بودن دست و حرف‌های فال‌گیر

به عنوان مثال: «چند سال پیش مشکلی در زندگی من به وجود آمده بود به هر دری زدم نتونستم که حلش کنم تا این‌که به صورت اتفاقی با خانم فال‌گیر آشنا شدم و برام فال گرفت. فال تاروت برام انجام داد خیلی عجیب بود بهم گفت توی یک گرفتاری افتادی و تا سه وعده دیگه که میتونه سه روز باشه مشکل تو حل میشه و جالب اینجاست که مشکل من درست روز سوم بعد از اینکه فال‌گیر بهم گفت حل شد. از همان موقع من به فال باور پیدا کردم و شدم مشتری پر و پا قرص فال‌گیر با فال بهم زمان حل مشکل و گفته بود و برام رخ داد پس من خودم درکش کردم» (مشارکت‌کننده شماره ۱۷).

تم فرعی دوم: قبول داشتن تمام و کمال سخنان فال‌گیر

در این تم مشارکت‌کننده به مرحله‌ای می‌رسد که فکر می‌کند هر حرفی که فال‌گیر برای حل مشکلات و یا آینده‌اش می‌زند درست بوده و اوست که فقط حقیقت را می‌داند و به او شرح می‌دهد.

به عنوان مثال «من فال رو دوست دارم و چیزی می‌دونم که می‌تونه من رو به خواسته‌های قلبیم برسونه، اینو بارها تجربه کردم یادمه می‌خواستم ماشین بگیرم و نمی‌دونستم چه باید بکنم آمدم فال گرفتم بهم

گفت نترس و برو جلو، شرایط برات درست میشه من هم همین کار را کردم و همه چیز دست به دست هم داد و پول ماشین جور شد و تونستم ماشین دلخواه خودم را بگیرم» (مشارکت کننده شماره ۱۸).

جدول (۱). جایگاه فال در ذهنیت مشارکت کنندگان

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
حلال مشکلات و اتفاقات توسط فال گیر	سبک بودن دست و حرف های فال گیر	ذهنیت مشارکت کنندگان در مورد فال
	قبول داشتن تمام و کمال سخنان فال گیر	

• جایگاه شخصیت فال گیر در ذهن مشارکت کنندگان

تم اصلی: حلال تمام مشکلات

ذهنیت اکثر مشارکت کنندگان در مورد فال گیر خوب بوده و می گویند به ما آرامش و انرژی مثبت می دهند.

تم فرعی اول: شخصیت مشکل گشا

به عنوان مثال «هر وقت با مشکلی روبه رو می شوم نزد فال گیر می روم که او مسیر را برایم مشخص کند» (مشارکت کننده شماره ۶).

تم فرعی دوم: شخصیتی که از غیب خبر دارد

به عنوان مثال «شخصیتی که از غیب می تونه خبر بده و کافی هست که خوب گوش کنی و به حرفاش باور داشته باشی، آنوقت می بینی که چطور می تونه به بهترین مسیر تورو ببره» (مشارکت کننده شماره ۲۴).

جدول (۲). جایگاه فال در ذهنیت مشارکت کنندگان

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
حلال تمام مشکلات	شخصیت مشکل گشا	جایگاه فال در ذهنیت مشارکت کنندگان
	شخصیتی که از غیب خبر دارد	

• بیشترین دلایل اصلی مراجعه به فال گیر

در این بخش، به موضوعات و مسائلی که اغلب در عرصه فال گیری مطرح می شوند و در واقع دلیل اصلی مراجعه مشارکت کنندگان به فال گیران می باشد، پرداخته شده است. این موضوعات عموماً

موضوعاتی مهم و سرنوشت‌ساز برای مشارکت‌کنندگان هستند که یا باید آن‌ها را مدیریت کرده و در خصوص آنان تصمیم‌گیری نمایند و یا باید صبوری پیشه کرده و منتظر وقوع آن تغییر و تحول در زندگیشان باقی بمانند. به‌طور کلی می‌توان گفت هر یک از این موضوعات، نقاط عطف و چرخش‌های مهمی در زندگی هستند که فرد را هنگام نزدیک شدن و یا قرار گرفتن در آن وضعیت، به سمت فال‌گیری سوق می‌دهد. اولین و مهم‌ترین این موضوعات بر اساس گفته‌های مشارکت‌کنندگان موضوع (ازدواج و روابط عاطفی) می‌باشد.

➤ ازدواج و روابط عاطفی

تم اصلی (۱): فال، مرجعی برای کسب اطلاعات از ازدواج موفق و خصوصیات اخلاقی فرد در زندگی پیش‌رو و یا بیان علت طلاق او و ارتباط همسر او با فرد دیگر و دادن اطلاعات از فردی که باعث جدایی او شده است.

این تم به ما می‌گوید یکی از دغدغه‌های مهمی که مشارکت‌کنندگان را به سمت فال‌گیری سوق می‌دهد، مسئله رابطه عاطفی و دلدادگی‌ها و جدایی‌ها در زندگی است. از نظر آن‌ها فال‌گیر به عنوان کسی که (و شاید تنها کسی که) توانایی دیدن آینده افراد را دارد، مرجع قابل اعتمادی است که از طریق او می‌توانند پاسخ خود را در خصوص اینکه آیا سرانجام روزی یار و معشوقی در زندگی آن‌ها حضور خواهد داشت و در کنارشان باقی خواهد ماند و یا اینکه باید خود را برای یک شکست عشقی و جدایی در روابط عاطفی آماده کنند، به دست می‌آورند. در واقع فال‌پدیده‌ایست که این امکان را به افراد می‌دهد تا از لحظات تنهایی ناشی از جدایی و شکست عشقی در مسیر زندگی خود و همچنین لحظات خوب و مسرت‌بخش باهم بودن، پیشاپیش مطلع شوند و به این دلیل است که مشارکت‌کنندگان به قابلیت پیش‌گویی و آینده‌بینی فال‌گیران بسیار بها می‌دهند. به عبارت کلی‌تر، فال‌گیر این توانمندی را دارد که به مشارکت‌کننده این ندا را بدهد که کسی قرار است به عنوان معشوق در زندگی‌اش حضور پیدا کند و یا درمقابل، قرار است معشوق فعلی خود را از دست بدهد و یک فقدان و غیاب در زندگی او رقم بخورد.

این تم اصلی شامل پنج تم فرعی است که توضیح آن همراه با ذکر مثال آورده می‌شود. تم فرعی اول پیشگویی فال‌گیر درباره برقراری یک رابطه عاطفی در آینده نزدیک و بیان مشخصات معشوق است. با توجه به این تم، به این واقعیت پی می‌بریم که یکی از موضوعات مطرح در نظر مشارکت‌کنندگان، مژده دادن فال‌گیر به آن‌ها در خصوص مواجه شدن قریب‌الوقوع با یک فرد جدید و باز شدن باب یک رابطه عاطفی و بیرون آمدن از لاک تنهایی است. بُعد اصلی و جالب توجه این ماجرا، توانایی خاص فال‌گیر در تشخیص این که معشوق آینده چه کسی است و چه خصوصیتی دارد و اینکه برای مشارکت‌کننده مناسب است یا خیر، می‌باشد. در واقع، فال‌گیر با پیشگویی در اینباره، مقدمه شکل‌گیری یک رابطه عاطفی جدید را در نظر مشارکت‌کننده فراهم می‌کند و او را برای مواجهه با فردی با این خصوصیات آماده می‌کند و به او نوید می‌دهد که به زودی دوران تنهایی‌اش به سر می‌رسد.

یک نمونه از این تم در متن زیر می‌باشد:

«یکی از مشارکت‌کنندگان بیان داشت که یکی از علل اعتقاد زیاد من به فال‌گیرم این است بیشتر وقایع عاطفی که قرار است برایم پیش بیاد را جلوتر برایم بازگو می‌کند برای مثال در گذشته به من گفته بود که با فردی که در رابطه عاشقانه هستی برعکس آنچه که تو به او علاقه‌مندی او اینگونه نیست و یک فرد دیگری در سرنوشت تو قرار دارد که باعث خوشبختی تو می‌شود که گفته‌های او راست بوده و آن شخص دیگر در زندگی من نیست و یک فرد دیگر به زندگی من وارد شده است که قرار است با هم ازدواج کنیم» (مشارکت‌کننده شماره ۱).

تم فرعی دوم علاقه و ترس از عدم خوشبختی در ارتباط با ازدواج با فرد مورد نظر دلیلی برای مراجعه به فال‌گیر با توجه به این تم، متوجه می‌شویم که ازدواج و گذر از دوران تجرد به دوران تأهل، بی‌شک تغییری بسیار مهم و رویدادی دلچسب و خوشایند در مسیر زندگی مشارکت‌کنندگان است که برای اطلاع از امکان و زمان وقوع آن، به فال‌گیر روی می‌آورند تا از زبان او بشوند و مطمئن شوند که این اتفاق میمون و مبارک سرانجام روزی روی خواهد داد و دوران انتظار به سرآمده و وصال یار فرا خواهد رسید. از نظر مشارکت‌کنندگان ازدواج یک پایان زیبا برای قصه زندگی اوست که به خوشبختی و عاقبت بخیری همیشگی در کنار معشوق منتهی می‌شود و درحقیقت، همان چیزی است که می‌خواهد از زبان فال‌گیر بشنود و اساساً با هدف شنیدن چنین چیزی به سوی او می‌رود. نمونه زیر به خوبی گویای این موضوع است:

«دو مورد برای ازدواج به من پیشنهاد شده بود که به فال‌گیر مراجعه کرده و نظر او را پرسیدم که کدام یک برای زندگی آینده من بهتر می‌باشد چه از لحاظ مالی، خانوادگی و اخلاق حسنه» (مشارکت‌کننده شماره ۴).

نکته مهم دیگری که در این رابطه وجود دارد، این است که مشارکت‌کننده مسئله ازدواج را همچون یک خلا اساسی در زندگی خود عنوان می‌کند که برای پر کردن و یافتن پاسخی برای آن، به فال‌گیر روی می‌آورد. به عبارت دیگر، فال‌گیر در نظر او همچون کسی است که می‌تواند جای چیزهایی که در زندگی او خالیست را، حتی به صورت موقت، پر کند:

«وقتی به فال‌گیر مراجعه می‌کنم و می‌گویم که از وقت ازدواج من گذشته است و هم سن و سال‌های من ازدواج کرده‌اند و فرزندان‌شان هم بزرگ شده‌اند، آیا به نظر شما من همچنان مجرد بمانم یا به فکر ازدواج باشم و منتظرم او به من با حرف‌هایش انرژی مثبت بدهد و امیدی برای ادامه زندگی پیدا کنم» (مشارکت‌کننده شماره ۱۵).

تم فرعی سوم: فال‌روشی برای کسب ماندگاری و یا عدم ماندگاری روابط عاشقانه است. با توجه روی این موضوع، متوجه می‌شویم که طول مدت و دوام روابط عاطفی مسئله‌ای چالشی برای مشارکت‌کنندگان است. در واقع، آنها حتی در لحظاتی که در اوج روابط عاشقانه هستند، این احتمال را

دور نمی‌بینند که ممکن است روزی این رابطه به پایان رسد و بدین ترتیب خود را مُحق می‌دانند که از آخر و عاقبت رابطه عاطفی‌ای که درحال صرف وقت و احساس برای آن هستند، مطلع شوند. دغدغه اصلی آنان این است که مبدا برای یک رابطه زودگذر و موقتی سرمایه‌گذاری و قمار کرده‌اند و درحقیقت، تصور یک رابطه کوتاه مدت و بی سرانجام که به تبع آن ناچارند در فقدان و نبود یار به زندگی خود ادامه دهند، خاطر اغلب مشارکت‌کنندگان را آزرده می‌کند و آنان را دچار تشویش و نگرانی می‌کند. بدین ترتیب، مراجعه به فال‌گیر راهی برای کسب اطمینان از این است که روی زمین سخت گام برمی‌دارند و دست در دست کسی گذاشته‌اند که به راحتی آن‌ها را رها نمی‌کند.

«گاهی اوقات با خودم می‌گم که آیا این فرد که در زندگی من وجود دارد و با او دوست هستم آیا می‌تواند من را خوشبخت کند دچار تردید می‌شوم و با خود می‌گویم یک سر نزد فال‌گیر بروم و نظر او را بپرسم» (شرکت‌کننده شماره ۴).

تم فرعی سوم: تصمیم برای ازدواج و کسب اطلاعات درباره ذهنیت خواستگار، ضرورتی برای روی آوردن به فال است. پیشتر اشاره کردیم که فرد به تمامی اطلاعات و واقعیت‌ها درباره طرف مقابل خود دسترسی ندارد و بسیاری از چیزها از نظر او پوشیده است. این تم هم به این موضوع اشاره می‌کند که معاشرت با خواستگار، تنها قسمتی از ابعاد و وجوه شخصیتی‌اش را برای مشارکت‌کننده آشکار می‌کند که از نظر او این میزان شناخت برای اتخاذ تصمیم مهم و سرنوشت‌سازی همچون ازدواج، ناکافی و ناقص است. بنابراین، او برای رسیدن به شناخت بیشتر و دقیق‌تر به فال‌گیر روی می‌آورد تا تکه‌های پنهان و دور از دسترس پازل شخص مورد نظر را کنار هم بچیند تا در نهایت یک تصویر کامل و واضح از خواستگار در نظرش نمایان شود. عبارت زیر گویای این مسئله است:

مشارکت‌کننده می‌گوید: «طبق چند جلسه صحبتی که با خواستگارم داشتم از خصوصیات او چیزهایی متوجه شدم ولی برای خواندن ذهنش و خصوصیات بیش‌تر او که برای من هنوز نمایان نشده پیش فال‌گیر رفتم» (مشارکت‌کننده شماره ۸).

تم فرعی چهارم: فال بیان‌کننده موفقیت یا عدم موفقیت فرد در یک رابطه عاطفی است. این عبارت به ما خاطر نشان می‌کند که در برخی موارد، فال می‌تواند یک هشدار خیرخواهانه به مشارکت‌کننده باشد تا از متضرر شدن او از ارتباط با یک فرد نادرست جلوگیری کند. در واقع او پیش از آن که کار از کار بگذرد و ضربه‌ای اساسی در رابطه عاطفی بخورد، از طریق فال سریعاً به شخصیت طرف مقابل پی می‌برد. برای مثال «فال‌گیر بیان داشت که مردی که اول اسم او با م و آخر اسم او با د پایان می‌یابد در زندگیت پیدا می‌شود و بعد به تو آسیب می‌زند. دقیقاً بعد از تفکر متوجه شدم که فال‌گیر منظورش به چه شخصی بوده است» (مشارکت‌کننده شماره ۹).

آخرین تم: فال‌گیری به عنوان راهگشا و مشکل‌گشا در روابط زناشویی و عاطفی می‌باشد.

این تم به ما می‌گوید که در لحظات ناخوشایند کشمکش با معشوق و به نسبت رسیدن با او، فال‌گیری به عنوان یک راه حل قلمداد می‌شود؛ چراکه میتواند مشارکت‌کننده را یاری دهد تا ابعاد مختلف این مسئله را به خوبی بررسی و علت‌یابی کند و سپس در جهت بهبود رابطه عاطفی خود تلاش کند. به عنوان مثال «من در زندگی شخصی‌ام خیلی مشکلات دارم که به تنهایی از حل آن برنمی‌آیم برای همین پیش فال‌گیر می‌روم و برای حل مشکلاتم از او راهنمایی می‌طلبم» (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).

شرح یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح شده در فال‌گیری، که همان روابط عاطفی و ازدواج می‌باشد، در اینجا به پایان رسید جدول زیر تصویر کلی اطلاعات محور ازدواج و روابط عاطفی را شرح می‌دهد:

جدول (۳). ازدواج و روابط عاطفی

تم اصلی	تم فرعی	برجسب
فال، مرجعی برای کسب اطلاعات از ازدواج موفق و خصوصیات اخلاقی فرد در زندگی پیش رو و یا بیان علت طلاق او و ارتباط او همسر او با فرد دیگر و دادن اطلاعات از فردی که باعث جدایی او شده است	پیشگویی فال‌گیر درباره برقراری یک رابطه عاطفی در آینده نزدیک و بیان مشخصات معشوق	موضوعات فال
	علاقه و ترس از عدم خوشبختی در ارتباط با ازدواج با فرد مورد نظر	
	دلایلی برای مراجعه به فال‌گیر	
	فال روشی برای کشف ماندگاری و یا عدم ماندگاری روابط عاشقانه	
	تصمیم‌گیری برای ازدواج و کسب اطلاعات درباره ذهنیت خواستگار، ضرورتی برای روی آوردن به فال	
فال بیان‌کننده موفقیت یا عدم موفقیت فرد در یک رابطه عاطفی است		

➤ فرزندآوری و آینده فرزندان

تم اصلی: فرزندآوری و آگاهی از آینده آنان

این مقوله را می‌توان در ادامه مقوله ازدواج و روابط عاطفی دانست، چراکه به نوعی نتیجه و حاصل آن است. اگر ازدواج را اولین تغییر مهم در مسیر و روند زندگی قلمداد کنیم، فرزندآوری و آینده فرزندان دومین مسئله‌ای است که در پی آن اتفاق می‌افتد و فال‌گیر درخصوص این مسئله هم قادر است دست به

پیشگویی بزند و نشان دهد که قوه آینده‌بینی‌اش از شخص مشارکت‌کننده می‌تواند فراتر برود و نسل پس از او را نیز شامل گردد. این تم، متشکل از دو تم فرعی به شرح زیر است:

اولین تم فرعی: توانایی فال‌گیر در پیشگویی تعداد و جنسیت فرزندان.

فال‌گیر به مراجعه‌کننده دقیقاً تعداد فرزندان و جنسیت آنان را اطلاع می‌دهد. «به فال‌گیر که مراجعه کردم گفت در طالع تو دو فرزند می‌بینم که هر دو تا پسر می‌باشد» (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).

دومین تم فرعی: مشخص شدن آینده فرزندان و نوع زندگی آنان توسط فال‌گیر.

در اینجا فال‌گیر، علاوه بر این که جنس فرزندان آینده مشارکت‌کننده را به او معرفی می‌کند چند قدم جلوتر رفته و کیفیت زندگی آن‌ها را نیز پیشگویی می‌کند. «فال‌گیر به من گفت هر چقدر که تو نتوانستی موقعیت شغلی ایده‌آل در زندگی داشته باشی ولی فرزندت پیشانی بلند و تقدیر خوب و شغل پردرآمدی خواهد داشت» (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).

جدول (۴). فرزند آوری و آینده فرزندان

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
فرزندآوری و آگاهی از آینده آنان	توانایی فال‌گیر در پیشگویی تعداد و جنسیت فرزندان	موضوعات فال
	مشخص شدن آینده فرزندان و نوع زندگی آنان توسط فال‌گیر	

➤ مشکل‌گشایی

تم اصلی: افرادی هستند به شکل عادی از حل مشکل خود درمانده‌اند.

افرادی که که زندگی طبیعی خود با مشکل و یا مشکلاتی روبرو هستند ولی به صورت طبیعی از حل آن‌ها عاجزند. به همین دلیل به فال و فال‌گیر و رمال روی می‌آورند.

تم فرعی اول: مشورت با فال‌گیر و ارائه راه حل توسط او.

در این رابطه فال‌گیر توسط ذهن خود و ابزار آلات خود و طلسم به فرد راهکار ارائه می‌دهد. به عنوان مثال: «دختر تازه عروسم در مشکلات خانوادگی دست و پا می‌زند می‌گوید: هر کاری که فکرش را بکنید، کرده‌ام. با هر کس که شما فکر کنید حرف زدم و او رو واسطه قرار داده‌ام. فایده نداره. به این نتیجه رسیدم پیام اینجا. شنیدم فال‌هاش خوبند. اول می‌خوام ببینم آینده چه میشه و بعد می‌خوام ببینم می‌تونه به راهی پیش پام بذاره که دخترم رو از این شرایط نجات بدم» (مشارکت‌کننده شماره ۷).

تم فرعی دوم: مشورت با فال‌گیر برای خوب شدن اخلاق همسر

در اینجا فال‌گیر نقش یک روان‌شناس را بازی کرده و با ارائه راه‌حل‌ها و طلسم‌های خوراکی سعی بر خوب کردن اخلاق همسر فرد می‌کند. به عنوان مثال «از فال‌گیر خواستم برام دعا بنویسه که اخلاق همسر خوب بشه. برام دعا نوشت و یه چیزهایی بهم داد که بریزم تو چایی و بخوره. این کارها رو کردم» (مشارکت‌کننده شماره ۷).

جدول (۵). مشکل‌گشایی

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
افرادی هستند به شکل عادی از حل مشکل خود درمانده‌اند	مشورت با فال‌گیر و ارائه راه حل توسط او	موضوعات فال
	مشورت با فال‌گیر برای خوب شدن اخلاق همسر	

➤ روابط اجتماعی و کاری

تم اصلی: فال مرجعی برای تعیین حدود روابط اجتماعی و کاری

در اینجا فال‌گیر، گویی نقش تنظیم‌کننده رفتار و کردار مشارکت‌کننده را به عهده دارد و سعی می‌کند با لزوم برخورداری از سیاست و درایت در جهت تنظیم روابط دوستانه و ارتباطات اجتماعی را به او گوشزد نماید تا با در پیش گرفتن یک الگوی رفتاری مناسب و متعادل، آسیبی از جانب دیگران به او نرسد و به هنگام بروز اختلافات و کشمکش، کمترین ضرر متوجه وی شود. در این مواقع، فال‌گیر همچون مرشدی دلسوز در نظر مشارکت‌کننده پدیدار می‌شود که خیر او را می‌خواهد و اجازه نمی‌دهد که او با ندانم کاری به عواقب بد و ناخوشایندی دچار شود.

تم فرعی اول: مشخص کردن رابطه فرد با افراد خاص و فاصله گرفتن از بعضی دیگر.

در این رابطه، فال‌گیر به مشارکت‌کننده متذکر می‌شود که اعتماد کامل به برخی دوستان کاری اشتباه است و می‌تواند به ضرر او تمام شود و درحالی که به رابطه دوستانه خود ادامه می‌دهد، واجب است که جانب احتیاط را رعایت کند. به عنوان مثال «یک سری که به فال‌گیر مراجعه کردم گفت زنی کوتاه قد و چشم درشت خیلی به من و موقعیت شغلی‌ام حسادت می‌کند و اول اسم او نیز با آ شروع می‌شود» (مشارکت‌کننده شماره ۲).

تم فرعی دوم: وقوع یک اتفاق و دل‌خوری در محل کار و ارائه راهکار.

در این شرایط، فال‌گیر وقوع یک اختلاف و درگیری را در محل کار مشارکت‌کننده، پیشگویی و تصویرسازی می‌کند و در عین حال، در نقش یک حائل و محافظ ظاهر می‌شود که با ارائه توصیه‌هایی به مشارکت‌کننده، در چنین اوضاع نابسامانی از او مراقبت می‌کند و راه و چاه را به او نشان می‌دهد تا کمترین آسیب متوجه او شود.

به عنوان مثال «فال‌گیر به من گفت در محیط کارت سر موضوعی بین همکارا بحث و مجادله پیش میاد تو محیط رو ترک کن و در بحث شرکت نکن که طی این اتفاق یکی از همکارانت اخراج می‌شود» (مشارکت‌کننده شماره ۱۷).

جدول (۶). روابط اجتماعی و کار

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
کار	مشخص کردن رابطه فرد با افراد خاص و فاصله گرفتن از بعضی دیگر	موضوعات فال
	یک اتفاق و دل خوری در محل کار و ارائه راهکار	

➤ مسائل مالی و اقتصادی

تم اصلی: فال راهی برای مشخص کردن تحولات مالی و اقتصادی در حال و آینده تغییر و تحول و تصمیم‌گیری در خصوص مسائل شغلی و مالی، بی‌شک با مخاطرات فراوانی روبرو است و فرد با اما و اگرهای بسیاری در این زمینه مواجه می‌شود. در واقع مشارکت‌کننده در عین آن که ممکن است با وارد شدن در یک شغل و یا انجام یک معامله اقتصادی به سود کلانی دست پیدا کند، اما این امکان نیز وجود دارد که به واسطه یک خطا، ضرری جبران‌ناپذیر به او وارد شود. در اینجا باز هم رجوع به فال‌گیر موضوعیت پیدا می‌کند تا فرد از سرانجام اقدامات اقتصادی‌اش که بر خود وی پوشیده است، مطلع شود و اطمینان حاصل کند که خطری او را تهدید نمی‌کند و امنیت شغلی او تا مدت زیادی تأمین است. انتظار برای گشایش مالی در زندگی نیز از جمله مسائل قابل توجهی است که مراجعه به فال‌گیر را برای گروهی از مشارکت‌کنندگان توجیه‌پذیر می‌کند. نکته‌هایی که در این تم نهفته است، این است که مشارکت‌کننده قدرت تشخیص خود را برای چنین اقداماتی کافی نمی‌داند، چرا که تلویحاً به این اصل معتقد است که خود او دارای دیدی همه‌جانبه نیست و نمی‌تواند به تنهایی تمامی زوایای امور را مورد بررسی قرار دهد، حال آن‌که فال‌گیر با توجه به دید همه‌جانبه‌اش و از آن مهم‌تر، توانایی‌اش در پیشگویی عاقبت امور، این توانایی را دارد که وجوه پنهان این ماجرا را ببیند و با در نظر گرفتن همه شرایط، به مشارکت‌کننده کمک کند.

تم فرعی اول: پیشگویی فال‌گیر در مورد پیشرفت مالی و رسیدن پول بسیار زیاد و زندگی خوب در اینجا فال‌گیر در نقش یک فریادرس خوش‌خبر ظاهر می‌شود و به مشارکت‌کننده اطمینان خاطر می‌دهد که به زودی گشایشی حاصل می‌شود و مبلغ معینی به دست او می‌رسد و از این تنگنایی که در حال حاضر در آن قرار دارد، رها می‌شود.

به عنوان مثال «فال‌گیر بهم گفت که در آینده‌ای نزدیک پولی به دست می‌رسد که زندگیت را از این رو به آن می‌کند اول فکر می‌کردم دارد چرندیات تحویل من می‌دهد اما چند ما بعد یک ارثی به مادرم رسید که خود مادرم هم از وجود آن ارث بی‌خبر بوده و مادرم آن پول را بین فرزندانش تقسیم کرد» (مشارکت‌کننده شماره ۱۹).

تم فرعی دوم: انجام یک معامله پرسود توسط مشارکت‌کننده

این تم به این نکته اشاره می‌کند که در برخی موارد، فال‌گیر می‌تواند تصمیمات و اقدامات آتی مشارکت‌کننده را درخصوص مسائل مالی به گونه‌ای پیشگویی کند که درحال حاضر از نظر او بسیار دور از انتظار است.

به عنوان مثال «مشارکت‌کننده می‌گفت در فالم افتاده بود که تو یک معامله‌ای پرسود در چند هفته بعد نصیبت می‌شود که دقیقاً چند هفته بعد یکی از دوستانم به دلیل مشکل مالی مجبور شد که ماشینش را زیر قیمت بفروشد و قبل از فروش پیشنهادش را به من گفتم و من آن ماشین را خریداری کردم و کلی در آن معامله سود نصیبم شد» (مشارکت‌کننده شماره ۲۴).

جدول (۷). مسائل مالی و اقتصادی

تم اصلی	تم فرعی	برچسب
مسائل مالی و اقتصادی	پیشگویی فال‌گیر در مورد پیشرفت مالی و رسیدن پول بسیار زیاد و زندگی خوب	موضوعات فال
	انجام یک معامله پرسود توسط شرکت‌کننده	

بحث و نتیجه‌گیری

در یک چشم‌انداز کلی و بنابر هرآنچه که توضیح داده شد، این مسئله روشن می‌شود که فال و فال‌گیری در تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان به مفاهیمی چون کنجکاوی، جست‌وجوگری و واکاوی گره خورده است. در حقیقت، آن‌ها فال را چونان وسیله‌ای می‌انگارند که برای مکاشفه و عیان کردن چیزهایی که در نظرشان به اشکال و شیوه‌های مختلفی غایب است، به کار می‌آید و اساساً قدرت ماورائی فال‌گیر از نظر آنان، همانا دید همه جانبه و توانایی او در آشکار کردن مکنونات است. دو گفتمان درباره پدیده فال‌گیری وجود دارد: گفتمان رسمی - علمی و گفتمان غیررسمی. گفتمان غیررسمی از گفتمان شفاهی و در نوع مصاحبه که با کنشگران عرصه فال به دست آمده مشخص گردیده و تحلیل شده است و گفتمان علمی - رسمی، از تحلیل متون روزنامه‌ها که توسط روان‌شناسان و جامعه‌شناسان بیان شده، مشخص و تحلیل گفتمان شده است. گفتمان رسمی فال‌گیری، فال را از اساس پوچ و باطل می‌انگارد و کلاهبرداری عده‌ای

از افراد تحت پوشش فال‌گیر را مصداق غیرمشروع سخن فال‌فرض می‌کند. در تحلیل متون گفتمان رسمی، هر آنکس که درگیر موضوع فال می‌شود، یا آدم ساده‌اندیش است که از توانایی اندیشیدن علمی برای رسیدن به خواسته‌هایش ناتوان است، یا آدم شیاد و کلاهبرداری است که از ساده‌اندیشی دیگران سوء استفاده می‌کند. همچنین، گزاره‌های این گفتمان چنین روایت می‌کنند که، تنها راه دستیابی به حقیقت، ابتدا ریشه کن کردن هر آنچه تحت عنوان فال است و سپس، ترویج علم و دانش و مبارزه با چنین پدیده‌ای به منظور اینکه کسی به سمت فال‌گیری گرایش پیدا نکند.

از سوی دیگر، گفتمان غیررسمی دانش خاص خود را تولید می‌کند و کنش‌گران و دنباله‌روندگان خاص خود را دارد. این دنباله‌روندگان، برخلاف آنچه که گفتمان رسمی ادعا می‌کند، آدم‌های ساده‌اندیش و فاقد بینش مناسب نیستند. معرفتی که فال ارائه می‌کند، در فایده‌مندی‌هایی که کنشگران آن ادعا می‌کنند عایدشان شده، نهفته است. از جمله فوایدی که از سوی این افراد بیان شده، می‌توان به تولید فراغت، امید به آینده، تولید هیجان و درستی پیش‌بینی‌ها اشاره کرد. همچنین، نکته مهم این است که در بیشتر پژوهش‌ها از جمله پژوهش مذکور، متغیر جنسیت به‌عنوان یک متغیر میانجی، تأثیر بسزایی در گرایش به خرافات دارد. این امر نشان می‌دهد زنان تنکابن مرکزی، احساس ناامنی روانی و اجتماعی بیشتری دارند، در نتیجه، میزان گرایش آن‌ها به خرافات نیز بیشتر است. بنابراین، با توسعه کشورها از نظر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حرکت جامعه از سنتی به مدرن، تغییراتی در ارزش‌ها و سنت‌های آن‌ها به وجود می‌آید و ارزش‌های نوینی با محوریت ارزش‌هایی همچون عقلانیت، اعتماد و سازوکارهای مشارکتی و دموکراتیک پیدا می‌شود. حرکت به سمت چنین ارزش‌های فرامادی‌گرایی، خطی و ساده نیست و غالباً شرایط جوامع در این زمینه دخیل هستند. در چنین شرایطی، افراد به ابزارهای مختلفی برای افزایش احساس امنیت خود، هرچند کاذب و گذرا باشد، چنگ می‌زنند و از این رهگذر در پی ایجاد حاشیه امنی برای خود هستند. آخرین نکته اینکه این پژوهش بر اساس یک «مردم‌نگاری فوری» و گفتگو با تعداد محدودی از افراد انجام شده است. در نتیجه باید با احتیاط و نقادانه نتایج و ایده‌های آن را ملاحظه کرد. همانطور که گفته شد، برای رسیدن به یک بینش همه‌جانبه نیازمند داده‌ها و بررسی‌های تجربی گسترده و متنوعی هستیم. آنچه می‌توان تا حدودی به نحو قطعی از نتایج این مطالعه پذیرفت این است که برای گروه‌های اجتماعی طبقه متوسط و متوسط به بالا دارای تحصیلات و موقعیت اجتماعی پر منزلت که به فال‌گیری روی می‌آورند، انگیزه‌ها و هدف‌های تفننی بسیار پررنگ است. امید است، این پژوهش، درآمدی اولیه به شناخت فال در زندگی روزمره در جامعه و فرهنگ امروز ایران و همچنین معرفی آن به مثابه موضوعی قابل بررسی در رشته‌های انسان‌شناسی و مطالعات فرهنگی ایران باشد.

منابع

اشرف زاده، رضا (۱۳۸۵)، جلوه‌گری‌های سحرگاهی (گزیده مخزن الاسرار)، تهران: جامی.

- افلاکی، سارا (۱۳۹۵). تبیین بهره‌گیری از روش‌های غیر علمی در رفع مشکلات فردی و اجتماعی در بین زنان تحصیلکرده شهر رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه خوارزمی.
- باقری، حسن‌کیاده؛ حشمتی، معصومه (۱۳۹۳). پیشگویی و طالع‌بینی در متون ایرانی دوره میانه، فصلنامه فرهنگ و ادبیات میانه، ۲(۳)، ۱-۲۲.
- دانای علمی، عباس (۱۳۸۹). فرهنگ عامه مردم تنکابن، ساری: انتشارات آرون.
- ربیعی، کامران (۱۳۹۴). توسعه اجتماعی اقتصادی و تاثیر آن بر تلقی افراد از چیستی خرافات، جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶(۶۰)، ۱۲۹-۱۴۸.
- سجودی، فرزانه (۱۳۹۰). نشانه‌شناسی: نظریه و عمل (مجموعه مقالات)، تهران: نشر علم.
- سراج‌زاده، سید حسین، جواهری، فاطمه؛ افلاکی، سارا (۱۳۹۹). زمینه‌ها و پیامدهای بهره‌گیری از دعانویسی و فال‌گیری مطالعه نمونه‌ای از زنان تحصیلکرده شهر رشت، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۲۰(۱)، ۹۷-۱۲۰.
- صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۷). خرافه‌گرایی: چیستی، چرایی، و کارکردها. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- فاضلی، نعمت‌اله (۱۳۸۷). مدرن یا امروزی شدن فرهنگ ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فتون، ساشا (۱۳۸۶). تعبیر فال قهوه و فال چای. ترجمه فاطمه محور خوانساری. انتشارات مستعان
- یونگ، کارل گوستاو (۱۳۷۷). انسان و سمبل‌هایش، ترجمه محمود سلطانیه، تهران: جامی
- Abdelli, S. E. (2023). The Anthropology of Magic and Sorcery in Tunisian society: An Ethnographic study. *Umm Al-Qura University Journal of Social Sciences*, 15(1).
- Burghele, C. (2023). Changing Destinies by Fighting Against Bad Luck. *Martor. Revue d'Anthropologie du Musée du Paysan Roumain*, (28), 73-88.
- Dagher, G. (2024). *Coffee Reading and Narrative Healing in Bint Jbeil* (Doctoral dissertation).
- Murney, A. (2023). Tarot as affective cartography in the uneven Anthropocene. *Journal of Visual Culture*, 22(2), 243-263
- Pooley, W. G. (2023). Paper tools for broken hearts: fortune-telling with cards in France, c. 1803–1937. *French History*, 37(4), 379-400.